

ԳՐԱԿԱՆ—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱԳՈՒԼԻՍԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔԻ ՁԵՌԱԳՐԵՐԸ *.

Թ. 4.

Աւետարան Մագաղաթ. բոլ. թւկ. փրկ. Ռ. Ճ. Ի.)

227^բ Փանօք ամենայս^բ Երրորդութե^բ: համագաղափար զուգակշիռ վսեմագոյ ինքնայգոյ. անեղի և մշտնջենաւորե էութե^բ հօր և որդոյ և հոգւոյն սրբոյ այժմ և միշտ և յա^բ:

Արդ յիշեցէք զստացող սորայ զա^բժասէր և զբարեմիտ մղդսի էվալ անուամբ: և զծնողան իւր զհայրն իւր չալաքն և զմայրն իւր շօհուլն. և զեղբայրն իւր. ամի սարգիսն, և զեղբայրորդիսն իւր զյարութի^բն որ առ ք^բս են փոխեալ ա^բժ իւրց արքայութե^բ պարգեւեսցէ ամէն. այլ զկինն իւր զբարեմիտ յուսմին և զորդին իւր զպարոն զուլին և զթոռունքն իւր. զխաչիկն և իվալն և զգրեգորն. և զայլ աղչկունսն. ա^բժ ընդ երկայն աւուրս պահեսցէ ամէն: այլ և ամ արեան մերձաւորաց:

Եւ որք հանգիպիք սմա կարգալով կամ աւրինակելով լի սրտիւ հայր մեղիւ. և ա^բժ ողորմի ասացէք. մղդսի իվալ անուն. որ ըստացաւ զսա զվաստակ հալալ արդեանց իւրոց. յիշատի հոգւոյ իւրոյ և ետ ընծայ ս^բք ա^բժածին եկեղեցին ի ձորն ագուլեաց մի՛ ոք իշխեսցէ յանդգնաբար հանել զսաց յեկեղեցոյս յայսմիկ:

Եղև այս ի ժամանակս թագաւորութե^բ պարսից փոքր շահապաղին. ի կաթողիկոսութե^բ Էջմիածնայ. տ^բն Յակօբին ՚ի յառաջնորդութե^բ Թումայի ս^բք ուխտին զտր պետրոս արհեսպսին և մօսէս վարդապետին:

Գեղիս առաջնորդն մանգլելն:

*) Գողթնեաց ձեռագրերի ցուցակը տպուած է «Ազգադրական հանդէս»-ի 1904 թ. XII գրքի եր. 155—175. տպուած Թիֆլ. 1905 թ. Այդ ցուցակով Ագուլիսի Ս. Թովմայի առաքելոյ վանքի ձեռագրերի թիւն է 50. շրջակայքինը 18. Ներկայ հրատարակութիւնը Արարատում կատարուած է ձեռագրերի նկարագրութեան եւ յիշատակարանների ամբողջական էինելու պատճառով: Խմբ.

Ու լ ը ռ ս ա թ ա յ լ ք չ յ և մ ան հ ու լ ն ք ե հ ե զ ե ց լ ո յ . ե ը ք ա լ գ ՝
տ ի ք ս մ ա կ ա ը դ ա լ ո լ հ ա մ օ ռ ի ն ա ի ե լ ո լ յ ի շ ե ս ց ի ք զ ս ա ց օ ղ ս ու
ր ա յ . և դ ու ք յ ի շ ե ա լ լ ի ջ ի ք . գ ա լ ս ա ե ա ն ն ք չ ի ա յ մ ե ը ո յ ո ը ու մ
փ ա ու ք յ ա լ ի տ ե ա ն ս ա մ է ն :

Թ Վ ի ն Ռ ձ և Ի . ե ը ը ո ը դ ու մ ն . ի յ ու ն ի ս ա մ ս ե ա ն ն Ի և
Ե ե ը ո ը դ ու մ ն :

Եւ զիս զբազմամեղս յիշել աղաչեմ:

227թ. Ս ք տ ի ր ա մ ա լ ք ա ու ա ջ ն ս ը ղ ն տ ք զ ա ճ ա տ գ լ ք ն .
որ ք ա զ ու մ ա շ խ ա տ ա ն ք ու ն ի ի վ ք ս ք ու խ տ ի ն ա ճ ի լ լ ը ն
ա ը ք ա յ ու թ ի լ ն պ ա ը գ լ ե ս ց է ա մ է ն :

Թ. 5.

Ա լ ե ս ա Ր ա ն .

Թ թ ք՝ 351 ե ը հ ս .

20×15. Կ շ Կ . Թ զ Թ . Ը լ ք գ . Թ լ գ — Ռ ՝ Ե Ի (—1054, 1605) .
գ ը Թ . տ ե ղ՝ Ս ե պ գ լ Ե ղ յ ե ղ ք ի ն Մ ա յ ե հ ա ց և Վ ա ս ս պ ու ը ա հ ա ն .
գ ը ի շ՝ Մ խ ի Թ ա ը :

3թ — 26ա պ ա տ հ ե ը ն ե ը ՝ ը ո լ ա ն դ ա կ ու թ ի լ ն ն ե ը ն չ ի ն և Ն ո ը
կ տ ա կ ա ը ա ն ն ե ը ի ց . 27թ — 36ա հ ա մ ե մ ա տ ա հ ա ն տ ա խ տ ա կ ն ե ը 4
ա լ ե տ ա ը ա ն ն ե ը ի ը ո լ ա ն դ ա կ ու թ ե ա ն ց . 66թ — 41ա պ ա ը ա պ . 4
ա լ ե տ ա ը ա ն ի շ ն ե ը ի պ ա տ հ ե ը ն ե ը ն ի ը ա ն ց տ ե ղ ե ը ու մ գ ե ղ ա ն հ ա ը
և հ ա ն ղ ի պ ա հ ա ց է ջ ե ը ու մ գ ե ղ ե ց ի կ դ ը ու ա գ ն ե ը :

343թ ի ց ս ի ս ու մ ե ն յ ի շ ա տ ա կ ա ը ա ն ք , ա ու ա ջ ի ն ը՝ կ ի ս ո լ
չ ա թ ի ո ա ն ա լ ո ը :

346թ « ե ը ը ո ը գ գ ե տ ո յ ն կ ո չ ի Տ ի գ ը ի ս , ե լ ի հ ա շ ա է ն
հ ա յ ց ե ը ի ը ի ս : Գ ե օ ղ ն ո ը ձ ա յ ն ի Ո լ ու ա յ ի ս : ու ը ս ու ը ք տ ա ճ ա ը ն
է ա ի ը ա մ օ ը ն Ա ս տ ու ա ծ ա ծ ի ն հ ո գ ո ց տ ե ղ ի ս . . . »

349ա « . . . Ա ղ ա շ ե մ զ ձ ե ղ յ օ ժ ա ը ս ը ա ի լ , ո ը ք հ ա ն գ ի պ ի ք
ս յ ո մ տ ա ո ի , յ ի շ մ ա ն ա ու ն է ք զ մ ե ղ ա ը ժ ա ն ի : Եւ ո ը ա ս է ա ս
տ ու ա ծ ո զ ո ը մ ի , ս տ ա ց ո ղ ի ս ու ը ք ա լ ե տ ա ը ա ն ի , ք ա ջ և ա ը ի
ա է ը յ ո լ ա ն ի ս ի ն , ո ը մ ա հ ա ն ու ն ք ա շ ի շ * կ ո չ ի : Ի մ ի տ ա ու ե ա լ
զ ը ա ն ն Ե ս ա յ ի , ո ը ա ս է Թ է ե ը ա ն ի , ո ը ու ն ի ց ի ը ն դ ա ն ե ա կ յ ե
ը ու ս ա ղ է մ , և զ ա լ ա հ ի ո ի ո լ ն ի : Ս տ ա ց ա լ զ ս ա յ յ օ ժ ա ը ս ը ա ի լ
հ ա լ ա լ ա ը դ ե ա ն ց ի լ ը ք ա մ ե ն ի . ս ա յ է ա ն ջ ի ն ջ ս ու ը ք յ ի շ ա տ ա կ
հ ո գ լ ո յ ի լ ը ո յ և ձ ն օ ղ ի տ է ը Մ ի ը ա յ է լ ա ն ու ն կ ո չ ի և մ օ ը Ն ո ը ա
Փ ա շ ա ջ ա ն ի : Եւ ո ը ա ու ա տ ն է պ ա ը գ լ Ե ի Ք ը ի ս տ ո ս ա ս տ ու ա ծ ն ա

* Թ ք ք — ք ա հ ա ն ա յ :

մենայնի, զարբայութիւն տացէ՝ ձրի, տէր յովանէս քաջ վար-
պետի: Եւ սուտանուն Մխիթար գրչի, որ տկար անձամբ
ի յանձն առի և տառապեալ կենօր գրեցի, ի դառն և նեղ
ժամանակի, յորում նեղիմբ ի յանօրինաց հարկապահանջու-
թենէ, ևս տառաւել ի ողութենէ հացի որ լիտր ալիւրն ի «գ-
շ»ի, «գ» փայ ծախեցին, ու զղլպաշն եկաւ ի վերայ Վանայ,
ու բազում ոճիր գործեաց ու արիւնհեղութիւն արարին ի մի-
մեանց, բայց զառաջիկայն աստուած գիտէ, որ աշխարհս
ամէն ի մէջ նեղութեանց և տառապանաց է. միթէ միման
լուսարարն Քրիստոս Լոյս առնէ ամենայն աշխարհի:

Շնորհիւ տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատա-
րեցի զսուրբ աւետարանս ի յերկիրն մայեկաց ի գեօղն որ կոչի
սեպ, և ծաղկեցաւ ի մայրաքաղաքս խիզան ընդ հովանեաւ
սուրբ Եօթն խորանացս՝ սուրբ յարութեանն, և սուրբ աս-
տուածածնին, սուրբ յովանիսին, և սուրբ Գրիգորին. սուրբ
Ստեփանոսին, սուրբ Սարգսին և սուրբ Մարտիրոսին, ի թւա-
կանիս հայոց ի ՌԾԳ, ի հայրապետութեան տեառն տէր Մել-
քեսէթ կաթողիկոսի Էջմիածնայ, և ի մերոյս ակաթամարայ
տէր գրիգորիս կաթողիկոսի ամենայն Հայոց:

Արդ՝ աղաչեմք զամենեւեանսդ զմանկունսդ սուրբ եկե-
ղեցւոյ, զի որք հանգիսիք սուրբ աւետարանիս տեսութեան,
կարգալով կամ օրինակելով և կամ հարեանցի տեսանելով, նա
աստուած ողորմի ասացէք ինձ մեղապարտ գրիգորիսի և հօր-
քերորդւոյն իմոյ տէր Խաչատուր վարդապետին և Մեսրոպ
սարկաւազին, որ աշխատեցան ի հետ անարժանիս ի ծաղկել
աւետարանիս, և մեղաց թողութիւն հայցեցէք մեզ և ծնողաց
մերոց, և ամենայն աշխատաւորացս ի սմա. ամէն: Արդ՝ որք
ճաշակէք յաստուածային սեղանոյս և վայելէք յանմահական
բուրաստանէս, նա աստուած ողորմի ասացէք և մեղաց թո-
ղութիւն հայցեցէք, ստացողի սուրբ աւետարանիս տէր յո-
վանէս քար . . . քահանային և ծնողացն մահեցի տէր մի-
քայելին և փաշաջանին և կողակցին աշիւ փաշին և որդոցն
վարդանիսին, յոհանիսին, և ամիրսէթին և քերեն նուրան
փաշին և հօրեղբարցն միւրաբին գուլազդդին և մահեցի ամիր
ազդդին և իւր որդոցն տէր գրիգորին և սենեքարիմին և ամե-
նայն աղգականաց նոցին կենդանեաց և հանգուցելոցն, և որ
ասէ զաստուած ողորմին նա աստուած իւրն ողորմեսցի ամէն:

Դարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զստացող
սուրբ աւետարանիս զհեղահոգի յովանէս քահանայն և զծնող-
սն իւր զտէր միւրայէլն և զփաշաջանն և զայլ ամենայն ար-
եան մերձաւորս սոցա զկենդանիս և զհանգուցեալս և որ ի

սուրբ գիրքս աշխատանք և երախտիք ունին, նա աէրն ինքն Քրիստոս ողորմեցի սոցա յիւր միւսանդամ դալուստն. ամէն»:

351ա (մաղաղաթիւ վրայ)

«Դարձեալ կրկին անդամ յիշեսցիք զվերջի ըստցող սուրբ աւետարանիս և ոսկեզօծ ըուրաստանիս Ագուլեցի պըն թումաման, որ ի դառնալն յերկրէն հընտկաց ի թէոդուպօլիս, հանդիպեալ էր անտանօր սրբոյ աւետարանիս զոր ուխտել ըստացաւ զսա ի հալալ քնչից իւրոց՝ առ ի ընծայելոյ ի դուռն սուրբ թումմայի առաքելոյ վանիցն, որ զկնի գալոյն իւրոյ յադուլիս երեւր և ընծայեաց ի դուռն սրբոյ առաքելոյս թումմայի և ետ յիշատակ իւրն և ծնողացն իւրոց հեղահոգի հանձ գուցեալ մահտեռի բաղտուն և մօրն մուրվաթին և կողակցոյն ասլուն և եղբարցն յովաննիսին, գէորգին, ստեփաննին և քերցն՝ զայլթին, աննային և ոսկինարին և որդւոցն կարապետին և դօտերն սրբուհւոյն և այլ ամենայն արեանառու մերձաւորացն իւրոց: Որ և յիշատակ անջնջելի լիցի իւրե որդի կենդանի ի մէջ սուրբ եկեղեցւոյ բերելով զպտուղ անհատ միշտ յունկնդրութիւն կենդանեաց և հանգուցելոց յազգաց յազգս և յորդուց յորդիս անդրաւ յաւիտենիւ. ամէն: հայր մեր որ: Ըստացուած սորա եղև ի հաղարեբորդի, հարիւրերորդի, ութսուն և մի յարաբըրդի. յամսեանն սեպտեմբերի յեօթներորդի»:

Թ. 6.

Աւետարան.

Թթք՝ 277.

28—29×19. կշկ. սկզբի կողի վրայ մի՛ հասարակ արծաթեայ խաչ, շուրջը արծթ. բեռնեւր. բմբկ. թուղթ. բլգ. չորս աւետարանչաց պատկերներն անճաշակ. թէ՛ գիր թէ՛ դրուագներ անշուք. թւգ. գրութ. տեղ, գրիչ—անյայտ:

Յիշատակարանի.

Բուն գրչի յիշատակարանը կիսատ է և պակասում են պատմական կարեւորագոյն մասերը: Կան 2 յաւելեալ յիշատակարանք, յորոց մին կիսատ:

277ա «... որ առաւն է ի տուրս բարեաց տացէ մեղ և յիշողացդ զթողութիւն մեղաց ամէն: Արդ և ես անմխիթարս յաշխարհի և անդաւակ ի մարմնի որ սիրուն

անուամբ յորջորջի, և երբորդի ջուղիկ կոչի փախաքեցա այսմ վարդապիթիթ սքանչեւագործ աւետարանիս . . . և ստացա զսա ի հալալ արդեանց իմոց յիշատակ բարի, և միջնորդ հաշտութեան առ աստուածահեղ ատենին ինձ և ծնողաց իմոց և կողակցին իմոց Խէրմէլէքին և իւր ծնողացն ամէն: ձեռամբ երկըք քհյոս նորաինուք ներսէս իսկիսկոպոսիս և կիրակոս քահանային և Թումայ քահանային: յաւընդանից տանուտեւրացն . . . ատումին թամուրին և մուբադին միայնամուռ առ հասարակ ամենեցուն. վկաութեամբ սոցա ետու ես զաւետարան ի դուռն սրբոյն պաւղոսի առաքելոյն Քրիստոսի: Յիշատակ ինձ և ամենայն տանուտեւրացի որք նախահամէք և ի ժամանակս նեղութեան փախուցանէք առ հասարակ յորդայթից դուք ազատիք ամէն կարգացողքդ և լսողքդ օրհնեալք յայ: ամն. և ա՜ճ ողորմի մովսէս քահանային, որ զյիշատակարանս սակաւ մի դրեցի խիտ չարչարանօք գրեցի զի կապած էր ք՞ս ա՜ճ ողորմի մովսէս քահանային ամէն. ք՞ս ա՜ճ ողորմի միսիթար քահանային որ զյիշատակարանս առաջն . . . »: (Թերթերն ընկած):

Ձեռագրի սկզբում նօտր դրով և շատ տգեղ.

«յիշատակ է ս՞ք աւետարանս սիրունցի յիշեցէք (?) ին (?) անհայր իսախանըս և մայր իմ ոսկի և բղարքն մաթուլում միզայ բայդալ ամարեանը էվազ նորբողողոջ որդիքն իմ և մեր իշխանացն ահուն ետու ի դուռն ս՞ք թօմայի առաքելուն յիշատակ թվն ՌՄԼ, Թ ին»

(նոյն գրով մի և նոյն երեսի վրայ)

«պ՞րն մաթուլում ետու ա՜ճ հատ էլ դռան երկաթի փակ ետու ի դուռն ս՞ք թօմայի առաքելուն»:

Թ. 14.

Աւետարան (Թղթ. բոլ. թւի. գրչ. անյայտ).

165բ Տ՞ր իմ Յ՞ս Բ՞ս հորժամ գայցես դատել ա՜ճ տասն. ազգն Իսրայէլի . . . քաղցրութեամբ ողորմիս մեղայոր դրչող եղիազարիս ամեն:

170բ Տ՞ր Ա՜ճ ողորմի Սարգիս վարապետին և իւր ծնողացն և ա՜ճ արեն մերձաւոր ննջեցելոցն ամէն եղիցի:

171բ յիշատակ է ս՞ք առետարանս ազուլեաց Ս՞ք Թօվմայի վանիցն:

219ա Կրկին յիշատակ է ս՞ք ավետարանս ազուլեաց Ս՞ք Թօվմայի վանիցն:

(շարունակելի) Մեսրոպ վ. Մախուսեան.